

“Tot Zalige en Onuitwischbare Nagedachtenis” van Félicien Cauwel (1885-1943), “Veldwachter der Gemeente Nederboelare”

(deel 1)

Dirck SURDIACOURT

Het Duitse leger bezet België en plaatst het onder het gezag van een militair bestuur. Al vlug wordt de bezetter geconfronteerd met ongehoorzaamheid en passief maar nog niet georganiseerd verzet bij de bevolking. Vanaf 1942, wanneer de verplichte arbeidsdienst wordt ingevoerd, ontstaat een actievere vorm van verzet om vanaf het einde van 1943 te escaleren tot agressieve sabotageacties die leiden tot een open confrontatie met de bezetter en zijn aanhangers (de zogenaamde collaborateurs). Een georganiseerd onderdrukkingsapparaat neemt België in een ijzeren greep. De SS Sicherheitspolizei-Sicherheitsdienst wordt bovendien gesteund door verklikkers, de zogenaamde “Vertrauensleute” die het gemunt hebben op “Reichsfeindliche” elementen. Maar daarnaast is er ook de grote groep anonieme verklikkers. Een en ander heeft tot gevolg dat niet alleen ‘verzetsmensen’ worden aangegeven maar ook mensen die men omwille van een burenruzie of een lokale vete of afgunst wil uitschakelen. In het voorjaar van 1943 is er niet enkel in Vlaanderen maar ook in Geraardsbergen en omstreken een verhoogde activiteit van illegale praktijken als: nachtslachtingen, diefstallen, inbraken enz. en een toename van sabotagedaden. Algemeen wordt verteld dat Félicien Cauwel het slachtoffer is geworden van een verklikking. Maar is dit wel zo? En zo ja, is dit omwille van een nachtslachting? Of werd hij opgepakt als vermeend dader van sabotage? Er bestaan verschillende versies.

Inleiding

M. van Trimpont heeft in de voorbije jaren over de Tweede Wereldoorlog een aantal interessante bijdragen gewijd in *De Heemschutter* en in *Gerardimontium*. We stellen hierbij vast dat naar aanleiding van de talrijke reacties de belangstelling voor het bezettingsgebeuren nog bijzonder levendig is.

In ons onderzoek worden we echter geconfronteerd met twee belangrijke beperkingen. De eerste heeft te maken met het ontbreken van lokale bronnen. In de archieven van de stad vinden we heel weinig terug over de oorlogsperiode, waardoor feitenmateriaal ontbreekt om getuigenissen te plaatsen in hun context. Anderzijds zijn er de getuigen die vaag blijven en steeds weer de vraag stellen

of zij geen problemen zullen krijgen met hun uitspraken. Deze onzekerheid beperkt hen in hun mededeelzaamheid ⁽¹⁾. Zeker als het gaat over onderwerpen als de collaboratie, het verzet of de illegaliteit wordt men snel... vergeetachtig. Een objectief beeld van de feiten ophangen is dus heel moeilijk en het risico op een foute interpretatie is reëel. Ondanks het beperkte bronnenmateriaal en de terughoudendheid van de getuigen zijn we van oordeel dat het tijd is om ook in Geraardsbergen meer aandacht te schenken aan deze moeilijke periode in onze lokale geschiedenis.

Vanuit historisch standpunt is het onze bedoeling om een stukje geschiedenis te reconstrueren en op lokaal vlak aansluiting te zoeken met studies over de Tweede

Wereldoorlog in Vlaanderen. En... als we woorden als verklikker, collaborateur, ‘nen zwarten’, weerstander en andere linken aan personen dan mag dit zeker niet beschouwd worden als een oordeel of een veroordeling. De bewoordingen zijn oorspronkelijk al gebruikt in verschillende publieke documenten, tijdens of kort na de oorlog.

Nederboelare mei 1943

Protagonist: Félicien Cauwel, veldwachter, 58 jaar en opgepakt op verdenking van het leveren van een handwapen aan een lid van het verzet. Men zegt dat hij is verklikt. Wie heeft hem ‘verklikt’ en waarom? Volgens een andere bron is hij aangehouden nadat hij door de Duitse politie op heterdaad is betrapt

(1) We hebben een drietal relevante getuigenissen opgenomen in deze studie: Marie-Louise Menschaert, nicht van Félicien Cauwel; Victor Temmerman, geboor en vriend en Emile Collijns, voormalig stadsbediende te Geraardsbergen.

Ingangspoort van het "Auffanglager Breendonk", oud fort van Breendonk. Het verwittigingsbord "HALT" is in drie talen opgesteld en laat geen twijfel mogelijk. Bron: Foto overgenomen van de internet site <http://users.pandora.be/amarcord/selys/breend01.html>.

bij het plegen van een sabotagedaad aan de spoorweg in Nederboelare. Maar zolang we zijn dossier niet kunnen inzien, hebben we ook geen zekerheid over wat Félicien Cauwel eigenlijk ten laste is gelegd. Hier begint een verhaal van schijnbaar opeenvolgende toevalligheden.

Het fort van Breendonk wordt ingericht als Auffanglager Breendonk ⁽²⁾

Op 1 juni 1940 wordt **Alexander von Falkenhausen** aangesteld tot militair bevelhebber voor België en Noord-Frankrijk. Hij heeft vier jaar lang, tot 8 juli 1944, het opperbevel van het militaire bestuur in handen.

In augustus 1940 roept **Hasselbacher**, hoofd van de *Sicherheitspolizei* voor België en Noord-Frankrijk, *Sturmabführer* ⁽³⁾ **Philip Schmitt** naar Brussel. Schmitt krijgt de opdracht het fort van

Breendonk te organiseren en in te richten als "Auffanglager Breendonk" (een opvang- of doorgangkamp) om er gevangenen in onder te brengen, in afwachting van hun latere deportatie naar andere gevangenissen.

Vanaf 1 september 1940 is het *A-Lager Breendonk* ⁽⁴⁾ klaar en beschikt de SS over een eigen gevangenis, naast de gevangenissen van de *Wehrmacht*. Het grote verschil met de andere gevangenissen is dat te Breendonk dwangarbeid wordt verricht. Al op 20 september 1940 worden de eerste 15 gevangenen overgebracht en opgesloten in Breendonk. Diezelfde dag maakt de eerste kampcommandant van Breendonk, **Schmitt** zijn entree in het kamp.

Het kamp in Breendonk is opgezet om "Asozialen" in op te sluiten. In de beginjaren vinden we er vooral kleine criminelen en overtreders van anti-joodse maatregelen. Naarmate de oorlog vordert, worden er

steeds meer verzetslui en gijzelaars geïnterneerd. Het bestuur van het kamp hangt af van de "Befehlshaber" van België en Noord-Frankrijk en van de *Sipo* ⁽⁵⁾, de *Sicherheitspolizei*. Het is de *Sipo* die Cauwel in 1943 te Nederboelare arresteert. Als bevelhebber van het kamp heeft Schmitt wel de beschikking over het kamp, maar niet over de gevangenen. De laatste Duitsers ontruimen het 'opvangcentrum' op 3 september 1944.

Breendonk is in Wereldoorlog II één van de ergste SS-kampen in het bezette Europa. Tot de bevrijding van het kamp door de Geallieerden vier jaar later, zouden er meer dan 3.450 gevangenen wachten op hun deportatie naar concentratiekampen in Duitsland of Polen. "De waanzin was er groter dan in andere kampen omwille van de kleine omvang van *Auffanglager Breendonk*." Gevangenen kunnen er zich immer niet verbergen in de massa. SS'ers

⁽²⁾ <http://www.breendonk.be/nl/html/gedenkn.html>.

⁽³⁾ *Sturmabführer*, stemt overeen met de rang van majoor in het Belgisch leger.

⁽⁴⁾ <http://users.pandora.be/amarcord/selys/breend02.html>.

In het Auffanglager Breendonk zijn naar schatting tussen 20 september 1940 en 31 augustus 1944 ongeveer 3.457 gevangenen opgesloten, onder wie 23 vrouwen. Van die 3.457 zijn er zeker 486 in Breendonk zelf overleden. 300 van ontbering en/of mishandelingen, 165 anderen zijn gefusilleerd en 21 opgehangen. In die periode worden minstens 440 gevangenen weer vrijgelaten en ongeveer 2.500 worden gedeporteerd naar andere concentratiekampen. Zeker 1.600 ex-gevangenen van Breendonk sterven in andere concentratiekampen. Na de bevrijding van de laatste Duitse kampen in 1945 worden er slechts 850 ex-gevangenen uit Breendonk gerepatriëerd.

⁽⁵⁾ De *Sipo* of *Sicherheitspolizei* is de politie-afdeling binnen de *Algemeine SS* die tot taak heeft de binnenlandse veiligheid te garanderen. De *Algemeine SS* mag niet worden verward met de *SS-Totenkopf* die bewakingstroepen zijn en de *Waffen SS* die elite-gevechtstroepen zijn en die trouwens niet het algemeen gekende zwarte uniform maar wel het Feldgrau dragen. De *Sipo* is regelmatig in "concurrentie" met de *Gestapo* (*Geheime Staats Polizei*), de "normale" staatsveiligheid van het Naziregime.

organiseren er marteling en dood, een regime dat nog erger wordt wanneer er vanaf 1941 ook *Vlaamse SS'*ers worden ingeschakeld. Vooral het duo **Richard De Bodt** (een ex-bokser en ex-sluiswachter) en **Fernand Wijss** scheppen er een haast sadistisch genoeg in de gevangenen te mishandelen ⁽⁶⁾. Om de gevangenen fysiek en moreel uit te putten, worden ze onder andere onderworpen aan zinloze dwangarbeid. Dit is de plaats waar Félicien in twijfel en onzekerheid de laatste maanden van zijn leven heeft doorgebracht.

De familie Cauwel, drie generaties veldwachters van vader op zoon

Veldwachter **Carolus Boschelle** gaat in 1851 met pensioen en wordt opgevolgd door landbouwer **Théodore Cauwel** ⁽⁷⁾.

Théodore is op dat ogenblik 36 jaar en wordt in de zitting van de gemeenteraad van 9 januari 1851 getypeerd als: '...van een zeer goed en zedig gedrag; hij bezit de veryschte bekwaemheden van dit ambt met Eer en achting uyt hoefenen; hij is van een heldhaftig karakter in zijne denkwijze laet niets te wenschen overig kan zeer wel lezen en schrijven.'

Bij de zitting van de gemeenteraad van 11 februari 1851 wordt hij aangesteld ⁽⁸⁾ als veldwachter. Dit wordt door de Bestendige Deputatie bekrachtigd op 14 maart 1851.

Bij deze eerste selectieronde heeft ook **Elias De Clercq**, wever en

Het huis boven de Kasteeldreef in Nederboelare, voormalig woonhuis van F. Cauwel.

winkelier te Nederboelare, zich kandidaat gesteld, maar hij wordt niet weerhouden voor de functie. Op 7 november 1877 overlijdt Théodore. Wie hem opvolgt is ons niet onmiddellijk bekend. We veronderstellen dat er tussen 1877 en 1880 wellicht een andere (misschien tijdelijke) veldwachter is geweest.

Halverwege 1880, in de gemeenteraadszitting van 25 juli, wordt **Jan-Baptist Cauwel** ⁽⁹⁾ aangesteld als veldwachter ⁽¹⁰⁾. Een maand later, op 24 augustus, wordt hij officieel benoemd door de Bestendige Deputatie. Jan-Baptist oefent deze functie 34 jaar uit tot aan zijn dood op 13 maart 1914, enkele maanden voor het uitbreken van de Grote Oorlog...

Félicien Cauwel wordt geboren in Nederboelare op 31 augustus 1885.

Op Sint-Valentijnsdag 1931 huwt hij **Marguérîte Ghislène Olivier** ⁽¹¹⁾. De plechtigheid gaat door in de Sint-Bartholomeuskerk te Geraardsbergen. Zijn broer Théodore is getuige. Zij is wat men noemt "een ouwe Joffrouw" en woont op 'Den Nest', de aardeweg die we kennen als Reepstraat. En zoals **Marie-Louise Menschaert** het zegt: 'ze heeft hem jaren aan 't lijntje gehouden'. Tot zijn huwelijk woont Félicien in bij zijn zusters in het ouderlijke huis in de Molenstraat. Het echtpaar, dat op latere leeftijd getrouwd is, blijft kinderloos ⁽¹²⁾.

Hun huis boven de Kasteeldreef is gehuurd in afwachting dat hun nieuwbouw in de Reepstraat opgeleverd wordt. Na zijn dood verhuist Marguérîte naar haar nieuwe woonst in de Reepstraat ⁽¹³⁾.

⁽⁶⁾ <http://users.pandora.be/amarcord/selys/breend01.html>.

De oorlogsmisdaden bedreven onder de bezetting van België 1940-1945. Het folteringskamp Breendonk, Ministerie van Justitie, Commissie voor oorlogsmisdaden, Luik, 1949.

⁽⁷⁾ RAR-MGA Nederboelare, nr. 665, Zitting van 'den Raed der gemeente Nederboulare', van 11 februari 1851.

⁽⁸⁾ Er zijn 2 kandidaten voor deze functie: **Théodore Cauwel** en **Charles Duver**, beiden landbouwers te Nederboelare.

⁽⁹⁾ Volgens de gegevens op zijn doodsprentje is Jan-Baptist geboren te Nederboelare op 26 februari 1854 en daar overleden op 13 maart 1914. Hij is weduenaar van **Sidonia De Havre**.

⁽¹⁰⁾ RAR-MGA Nederboelare, nr. 666

⁽¹¹⁾ Geboren te Nederboelare op 22 februari 1886.

⁽¹²⁾ Félicien en Marguérîte (° Nederboelare op 22 februari 1886) zijn getrouwd met huwelijkscontract, afgesloten voor notaris Jules De Ruyver te Geraardsbergen op 5 februari 1931. Marguérîte is de dochter van Charles Ludovic Olivier en Melanie Bertin.

⁽¹³⁾ RAR, MGA, Nederboelare, nr. 41, Kasteel Nederboelare, niet geklasseerd. Dit huis met bijgebouwen is opgetrokken in opdracht van Juffrouw Du Ry van Steelandt te Nederboelare.

Uit de documenten die we teruggevonden hebben blijkt dat Félicien eigenlijk op een 'geforceerde' manier veldwachter is geworden. Voor de functie stellen zich vijf mannen kandidaat: Félicien Cauwel, Jozef Van Ongevalle, landbouwer; Joris Osbar (Oscar), landbouwer; Remi D'Haenens, hovenier en Frans (Francies) Jansen ⁽¹⁴⁾.

Jozef, Joris en Remi slagen in het examen. Frans heeft in laatste instantie niet deelgenomen en Félicien is niet geslaagd. We vinden hierover in een ander document een verklarende tekst: '... heeft aan het exaam niet voldaan; zijne geleerdheid laat te wenschen en kan niet als voldoende aan zien worden om op eene behoorlijke wijze de bediening van gemeenteveldwachter uit te oefenen'. Dit schrijven van 29 mei 1914 is afkomstig van de Provincie en gericht aan de 'Heeren Burgemeester en Schepenen der gemeente Nederboelare'. En toch... Na het overlijden van zijn vader en ondanks de brief van de Provinciale Overheid, wordt Félicien op 17 augustus 1914 door de gouverneur benoemd. Hoe, waarom en op wiens (eventuele) voorspraak dit is gebeurd hebben we niet kunnen achterhalen.

Félicien is 29 jaar en pas tot veldwachter benoemd als de Eerste Wereldoorlog uitbreekt. De Oorlog verloopt blijkbaar zonder enig probleem voor hem en geleidelijk werkt hij zich in. Marie-Louise Menschaert, zijn petekind, typeert

Veldwachter Felicien Cauwel (1885-1943)

nonkel Félicien als 'ne correcte mens, met een redelijke autoriteit die regelmatig zijn ronde deed in de velden'. Victor Temmerman typeert hem als 'ne vriën goeien typ met een vast gedacht'.

Félicien, amper negen jaar getrouwd, is 55 als de Tweede Wereldoorlog uitbreekt. En dan gebeurt het. In het voorjaar van 1943 raakt hij betrokken bij een gebeurtenis die het verloop van zijn leven ingrijpend verandert. Het verhaal gaat dat er een veediefstal met nachtelijke slachting is geweest ergens in de kasteelweide van het kasteel van Nederboelare. Er bestaan zeker twee versies die betrekking hebben op dit voorval en die een overlappende verhaallijn kennen. Hiervoor verwijzen we naar de samenvatting van het interview dat Peter Van de Parre ⁽¹⁵⁾ heeft gehad met Marie-

Louise Menschaert ⁽¹⁶⁾ en Victor Temmerman ⁽¹⁷⁾ in 2002-2003 en de aanvullende gesprekken die ik met beide personen heb gevoerd in augustus 2005 ⁽¹⁸⁾.

1943, verhoogde activiteit van de nachtridders

In het voorjaar van 1943 schrijft *Het Laatste Nieuws* dagelijks over de toenemende activiteiten van de zogeheten 'nachtridders', die erop uittrekken om naast geld, tabak en alcohol (sluikstoken) vooral etenswaren te stelen, al dan niet met inbraak. Om een beeld te schetsen geven we een samenvattend overzicht van feiten die de krant gehaald hebben. We mogen niet uit het oog verliezen dat het voor de veldwachters een bijzonder zenuwslopende opdracht is om alleen en 's nachts, erop uit te trekken en je plicht te doen.

Enkele feiten als voorbeeld

Het stelen van tabak of stoken van alcohol komt regelmatig voor. Zo stelen onbekenden bij Oscar Van Lierde te Onkerzele 10.000 sigaren en een grote hoeveelheid sigaartjes ⁽¹⁹⁾. In januari vallen de rijkswacht en de accijsbedienden binnen bij A. Van Wijmeersch in de Wijngaardstraat waar ze een 'geheime stokerij in volle werking' ontdekken ⁽²⁰⁾. In Overboelare op het gehucht Schillebeek steelt men in juli ongeveer 10.000 fr. van Jozef Cuvelier ⁽²¹⁾. In het station van Idegem spreekt men van een overval met een buit van 20.000 fr.

⁽¹⁴⁾ RAR-MGA Nederboelare, nr. 667

⁽¹⁵⁾ VANDE PARRE, P., *Militair-geschiedkundige Kring van Geraardsbergen, De Bevrijding*, februari 2003, nr. 4, p. 14-23.

⁽¹⁶⁾ Marie-Louise is de dochter van Félicien's zuster Jeanette die gehuwd is met Isidoor Menschaert. Félicien heeft 3 zusters: Alice, Josephine, Jeannette en een broer Théodore. Haar verhaal is gebaseerd op wat in de familie is doorverteld. Haar broer, Omer Menschaert, die in 1951 veldwachter wordt in Idegem, herinnert zich niets van het hele verhaal.

⁽¹⁷⁾ Victor Temmerman is betrokken partij. Hij is één van de zonen van het boerenhof, schuin over de huurwoning van Félicien. Bij Victor thuis zijn ze met negen, acht jongens en één meisje. In 1948 vestigt hij zich als beenhouwer in de Gentsestraat te Geraardsbergen.

⁽¹⁸⁾ We hebben ook gesproken met Suzanne Mathieu maar dit interview (zomer 2005) brengt geen nieuwe feiten aan het daglicht.

⁽¹⁹⁾ *Het Laatste Nieuws*, 28 april 1943, p.3, k.1.

⁽²⁰⁾ *Het Laatste Nieuws*, 29 januari 1943, p.1, k.1.

⁽²¹⁾ *Het Laatste Nieuws*, 31 juli 1943, p.3, k.3.

	Marie-Louise Menschaert, petekind	Victor Temmerman, buurman
Getuigenis	Ze heeft het van horen zeggen...	Heeft het meegemaakt en was bevriend met Félicien.
Omstandigheid	Ze (de familie) hebben ons altijd verteld dat nonkel Félicien 's nachts gewekt werd door geweervuur ergens in de velden. Wanneer dat dit juist gebeurd is heb ik nooit geweten.	Op een ochtend werd op de kasteelweide boven de dreve, naast een oude abeel, het karkas gevonden van één van onze koebeesten. Op de wei stonden 4 vaarzen. Alle grote stukken vlees waren weggesneden nadat men het dier de keel had overgesneden.
Actie	Als veldwachter ging hij (Félicien) plichtsbewust op onderzoek uit. Ze hebben mij verteld dat hij plotseling oog in oog stond met de daders.	Félicien ging op onderzoek uit. Hij had al een sterk vermoeden. Hij kon inderdaad de daders terugvinden maar stond machteloos.
De daders	Ze stonden gekend als zwarte (Zwarte Brigade)*. Het waren veedieven, ze hadden een dier ter plekke dood geschoten voor de slacht. De dader was iemand van een nu nog gekende familie uit Geraardsbergen. Hun sympathie voor de bezetter werd niet onder stoelen of banken geschoven. Ge moet ze misschien ook wel kennen de familie....	Ze waren gekend als medewerkers van de bezetter, het vermoeden van Félicien werd bevestigd. De familie van de verrader woont nu nog in Geraardsbergen. Het is diezelfde die Albert Geerts overgedragen heeft, voor een banaal feit. Hij had Albert zelfs verwittigd dat er hem iets te wachten stond.
De confrontatie	Wat toen juist gebeurd is en/of gezegd werd weet niemand, het zal altijd een raadsel blijven.	De zwarte kregen argwaan toen ze op de hoogte waren van de bevindingen van de veldwachter.
Reden van de aanhouding	Het is wel zo dat dit feit de eigenlijke aanleiding geweest is voor zijn aanhouding.	Enige tijd later werd hij door hen verraden. Zijn woning werd doorzocht op zoek naar wapens. Of ze iets gevonden hebben dat zou ik niet kunnen zeggen.**

* Onder de oorlog onderscheiden we de Witte Brigade (verzetstrijders) en de Zwarte Brigade (Duitsgezinden).

** Vandaag bevestigen Victor Temmerman en Emiel Collijns dat het verhaal de ronde doet dat Félicien inderdaad wapens zou hebben verstopt. Emiel refereert naar buurman Emiel De Vos. Volgens De Vos heeft Félicien wapens verstopt in een dubbele wand van zijn konijnenkot. Volgens Victor wordt er gezegd dat Félicien wapens verstopt heeft in de dakgoot van zijn huis en in 'den tallud' op het einde van zijn boomgaard.

Anderen pikken in het voorjaar vaarzen en koeien uit de weide (voor verkoop op de zwarte markt) en schapen, geiten, varkens, konijnen en kippen bij de mensen thuis. Op de velden steelt men aardappelen en groenten (deze zogenaamde 'moeskopperij' gebeurt meestal door vrouwen). Vanaf augustus zijn het vooral koren- en velddiefstallen.

Het moeilijkere werk bestaat in het stelen van rantsoenzegels. Dit kan enkel in het gemeente- of stadhuis met inbraak of eenvoudiger, tijdens het transport van de zegels. Zo wordt in april 1943 in Viane-Moerbeke de zoon van veldwachter Merckaert overvallen en roven dieven de rest van de rantsoenzegels⁽²²⁾. Uiteraard is smokkelen voor eigen behoeften

een bezigheid waar velen zich aan bezondigd hebben. Smokkelen met als doel de smokkelwaar te verkopen op de zwarte markt is een ander verhaal. Tijdens een razzia in de herberg van L. Boulaert, op de Markt te Geraardsbergen, tussen de Visstraat en de Brugstraat, worden in januari '43, 500 stukken zeep aangeslagen⁽²³⁾. Boulaert wordt het jaar daarop aangehouden en

⁽²²⁾ *Het Laatste Nieuws*, 27 april 1943, p.3, k.1. De buit bestaat uit: "950 melk- en 2.350 afgeroomde melkzegels, 7000 bijzondere zegels, 300 aardappels, 350 petroleum, 250 zeep en een aantal klederkarten benevens meerdere kolenbons".

⁽²³⁾ *Het Laatste Nieuws*, 23 januari 1943, p.3, k.1. *Het Laatste Nieuws*, 21 januari 1943, p.3, k.1. Enkele dagen voordien hebben de politie en de Feldgendarmarie ook een inval gedaan bij Boulaert en hebben ze tegen een twintigtal personen, meestal uit de omgeving van de stad een procesverbaal opgesteld, betreffende het spelen voor grof geld.

overgebracht naar het Duitse kamp Dora-Mittelbau; volgens E. Collijns, naar men zegt, voor het leveren van valse identiteitspapieren.

Feit is dat in het Geraardsbergse, vooral in de dorpen Onkerzele, Nederboelare, Moerbeke, Viane en Overboelare, regelmatig diefstallen en inbraken plaats vinden.

Ook sluikslachtingen zijn niet toegestaan. Victor Temmerman vertelt ons dat hij tijdens de oorlog weinig thuis heeft geslapen want dat hij op heel wat plaatsen 's nachts is gaan slachten, want vele mensen hebben in die tijd een varkentje of wat konijnen gehouden, ook in de stad. Gelukkig is hij nooit gesnapt zoals **Frans De Smecht** uit Overboelare die op heterdaad betrapt wordt bij het slachten van een schaap bij **Herman Cosijns** te Zarlardinghe ⁽²⁴⁾.

Iemand heeft hem verklikt...

Op het stelen van vee en het ter plaatse slachten staan zware straffen. Het is begrijpelijk dat wie riskeert opgepakt te worden voor veediefstal met illegale slachting een zware veroordeling kan oplopen met daarbovenop een zware geldboete. Zo lezen we in *Het Laatste Nieuws* van februari 1943, dat voor de 'speciale kamer der rechtbank van Gent' zware veroordelingen uitgesproken worden in een gelijkaardige zaak. De rechtbank spreekt straffen uit die liggen tussen 3 en 9 jaar (!) gevangenis plus een geldboete van 7.000 of 1 maand tot 40.000 fr. of 4 maanden (drie veroordeelden hebben 40.000 fr. of 4 maanden boete gekregen). De Rechtbank van Oudenaarde spreekt in verband met veediefstal, ook in februari, een straf uit van 6 en 7 jaar, zonder geldboete.

In het voorjaar van 1943 worden in de krant heel wat veediefstallen met ter plaatse uitgevoerde

sluikslachtingen gemeld.

Laten we terugkeren naar het getuigenis van Victor Temmerman en Marie-Louise Menschaert. Marie-Louise vertelt over een nachtelijk schot. Een beetje vreemd dat de daders het dier met een schot zouden afmaken. De omwonenden moeten dit horen en dus op zijn minst gealarmeerd zijn. Dit is in ieder geval niet onmiddellijk een juiste actie vanuit het standpunt van de daders gezien. Tenzij er een probleem is ontstaan met de slachting en dat men genooddaakt is geweest het dier af te maken. Victor geeft aan dat de vaars geslacht is door het oversnijden van de keel, wat meer aanvaardbaar is. Omdat het karkas bij de oude abeel is gevonden, kunnen we veronderstellen dat de daders het dier aan die boom hebben vastgebonden ⁽²⁵⁾.

Is Félicien 's nachts erop uitgetrokken of heeft hij de ochtend afgewacht? We weten het niet. Misschien is hij gewekt door een schot, is hij opgestaan om buiten te gaan kijken maar heeft hij niets gezien en is hij pas de volgende morgen op onderzoek uitgetrokken. Marie-Louise zegt dat hij de daders herkend heeft. Victor daarentegen zegt dat 'hij [Félicien] al een sterk vermoeden had. Hij kon inderdaad de daders terugvinden...' Zou hij ze dan gezien hebben?

Beide getuigen vertellen dat één van de daders van de 'Zwarte Brigade' is en noemen de naam van **Louis Lorrez**. Lorrez wordt trouwens door de inwoners van Nederboelare (het is algemeen geweten) aangewezen als de man die Félicien heeft 'verklikt'. Deze mijnwerker, en lid van de *Vlaamsche Kommunistische Partij* (VKP) is aanvankelijk lid of ten minste sympathisant van een lokale verzetsgroep (we vermoeden het

OF/FI Onafhankelijkheidsfront, maar hij staat niet in de lijst van de defensieve verzetsbeweging, sectie Geraardsbergen onder leiding van Georges Paeleman (1910 -1983). Op een bepaald moment wordt hij echter tipgever voor de Duitse Politiediensten. Waarom weten we niet met zekerheid. De VKP strijdt immers tegen de Duitse bezetter. Wat is er gebeurd dat Lorrez de kant van de bezetter heeft gekozen? Heeft Lorrez de Sipo (valselijk) ingelicht dat Félicien bij het verzet is of zijn medewerking verleent? Volgens Emiel Collijns zou Lorrez bij een eerdere illegale actie betrapt zijn en opgepakt door de Sipo. Die hebben hem naar het schijnt nogal hardhandig aangepakt en hem vervolgens vrijgelaten met de boodschap dat ze hem niets zullen doen als hij hen zou informeren over mogelijke daden van sabotage of andere.

De arrestatie

Félicien Cauwel wordt dus de zondagmorgen op 30 mei 1943 gearresteerd (vermoedelijk door de Sipo) en wellicht door de Feldgendarmarie (FG) overgebracht naar Gent (waar naartoe weten we niet, maar we vermoeden naar de 'Nieuwe Wandeling') alwaar hij tussen 30 mei en 15 juni wordt opgesloten (voor verhoor?). Nadien wordt hij overgebracht naar Breendonk. De sfeer, waarin dit alles zich voltrekt, is van meet af aan omgeven door een benauwende heimelijkheid. Woede en verdriet over de arrestatie, onzekerheid en latente angst, veroorzaken grote spanningen bij de familie Cauwel. Het gemeentebestuur blijft zakelijk in zijn reactie ⁽²⁶⁾.

Voor de mensen die we gesproken hebben is het verhaal hier ten einde. Cauwel heeft Lorrez en

⁽²⁴⁾ *Het Laatste Nieuws*, 30 maart 1943, p.2, k. 3. Het blijkt om een gestolen schaap te gaan.

⁽²⁵⁾ Slachten, deels uitbenen en wegdragen van het vlees kan niet door één persoon. Victor Temmerman, zelf beenhouwer, bevestigt dat hiervoor 3 à 4 personen nodig zijn. Dus hier zijn een aantal mensen bij betrokken geweest.

⁽²⁶⁾ Zie tekst onder de titel *Tussen hamer en aambeeld*.

enkele andere mannen herkend of betrapt maar kan of durft niets te ondernemen. Toch is Lorrez niet zeker van de zaak en beslist hij om Félicien Cauwel 'erbij te lappen' om zo zichzelf te beschermen. Zijn onduidelijke positie als verzetstrijder/collaborateur heeft hij vermoedelijk hierbij uitgespeeld. Wat er in die 6 maanden is gebeurd in Breendonk kunnen we niet achterhalen. Uit getuigenissen van overlevenden mogen we besluiten dat Félicien, net als andere gevangenen mishandeld, geslagen en uitgehongerd is. Zijn dossier bestaat, maar is enkel toegankelijk mits akkoord van de nabestaanden. Wat de inhoud ervan is weten we niet ⁽²⁷⁾.

Een nieuw geluid

Algemeen wordt aangenomen dat Félicien verklikt is en hierbij wordt steeds de naam van Louis Lorrez vernoemd. Ook Marc van Trimpont heeft lange tijd deze versie aangenomen als een evidentie ⁽²⁸⁾. Maar na de publicatie van *Losse terugblikken op Geraardsbergen tijdens de ongeluksjaren 1940-1945. Een bijdrage tot de geschiedenis van Geraardsbergen in de Tweede Wereldoorlog*, in *Gerardimontium*, wordt hij benaderd door een overlevende uit het toenmalige collaboratiemilieu die tevens twee getuigen citeert. Volgens deze bron is er van verklikking hoegenaamd geen sprake en zit de zaak als volgt in elkaar: 'In die periode hadden in het Geraardsbergse regelmatig sabotagedaden plaats, ook op het grondgebied Nederboelare. Meestal waren ze klein in omvang maar hadden toch verstrekkende, doch niet noodzakelijk spectaculaire,

gevolgen omdat ze de goede gang van zaken bemoeilijkten. Nu ligt het voor de hand dat de Duitse politiediensten deze problematiek van zeer nabij volgden en dat veldwachter Cauwel via de burgemeester die handelde op bevel van de *Kommandantur*, tot taak had gekregen overtredingen van welke aard ook, en dus ook sabotagedaden te helpen opsporen en zo te voorkomen of te verijdelen. In de gemeente Nederboelare kwam er echter geen schot in de zaak zodat de Duitse politie op een bepaald moment besliste de zaak uit de handen van de veldwachter te nemen om ze direct zelf op te volgen. De Duitsers zouden dan eerst alle antecedenten nageplozen hebben. Ze zouden hierbij vastgesteld hebben dat de sabotagedaden plaats hadden telkens wanneer veldwachter Cauwel een vrije dag had en nooit wanneer hij dienst had. Toen zouden ze zich meermaals in een hinderlaag hebben gelegd en op een ochtend zouden ze "beet hebben gehad" en Félicien op heterdaad hebben betrapt terwijl hij een sabotagedaad aan het plegen was aan de spoorweg in Nederboelare, meer bepaald aan de vertakking Geraardsbergen-Zottegem. Die bewuste ochtend van 30 mei 1943 werd hij dan aangehouden'.

Zou Lorrez hier een rol hebben gespeeld als tipgever voor de Duitse politie? Mogelijk, maar het staat niet vast. Deze versie klinkt zeker niet ongeloofwaardig. 'Het collaboratie-milieu had (en heeft) immers geen enkel belang bij een andere versie dan deze van verklikking door Lorrez, want het was zelf geen betrokken partij;

het had evenmin belang bij een of ander initiatief om Lorrez te sparen of wit te wassen. Lorrez had inderdaad met het collaboratiemilieu geen uitstaans en andersom. Het is trouwens een publiek geheim dat hij daar zelfs hoegenaamd niet welkom was. Dat hij hand- en spandiensten bewees aan de Duitse politie, was een strikt persoonlijk engagement van die man' ⁽²⁹⁾. Het is in ieder geval begrijpelijk dat Louis Lorrez als de gedoodverfde verklikker wordt beschouwd. Onder de Nederboelaarse bevolking is hij de man die Cauwel verklikt heeft. Maar wat, waarom en hoe weten we niet. Zonder de officiële documenten, het procesverbaal of wat dan ook is niets zeker. Inzage in het gerechtelijk dossier van Lorrez kan wellicht veel ophelderen.

In het gemeentedossier van Cauwel vinden we een kort en oppervlakkig overzicht van feiten en/of geruchten, maar waarin Lorrez genoemd wordt als 'verklikker' en bevestigd door de Feldgendarmarie van Geraardsbergen. Het document heeft geen officieel karakter, is niet gedateerd noch ondertekend. Op basis van de inhoud is dit document zeker na 30 november 1943 opgesteld.

Gefusilleerd als gijzelaar

In het kamp van Breendonk wordt kampcommandant **Philip Schmitt** ⁽³⁰⁾ op 15 november 1943 terug naar Berlijn geroepen. Op 27 november 1943 geeft hij het bevel van het kamp over aan zijn opvolger. Volgens het 'Inlichtingenformulier' van het Ministerie van Wederop-

⁽²⁷⁾ Ministerie van Volksgezondheid en van het Gezin, Bestuursafdeling voor de Oorlogsgetroffenen, Directie Opzoekingen, Documentatie en Overlijden, nr. 125/CB/LL, Brief ondertekend door G. Waternaux: "In antwoord op uw schrijven van 27 september 1984... kan ik u verzekeren dat wij inderdaad over een individueel dossier betreffende CAUWEL Félicien beschikken."

⁽²⁸⁾ M. VAN TRIMPONT, *Losse terugblikken op Geraardsbergen tijdens de ongeluksjaren 1940-1945. Een bijdrage tot de geschiedenis van Geraardsbergen in de 2de Wereldoorlog*, in *Gerardimontium*, extra editie van 3 september 2004, p.41, 47.

⁽²⁹⁾ M. VAN TRIMPONT, Toelichtingen op basis van getuigenissen.

⁽³⁰⁾ Schmitt wordt in 1950 voor het gerecht gedaagd, veroordeeld en geëxecuteerd.

Zaak Veldwachter Cauwel Félicien Nederboelare/CH. L. Lorrez

Veldwachter aangehouden op 30 mei 1943.

Zelfden dag ook aangehouden op aanwijzing van Lorrez.

Hutse Alfred, Reepstraat Nr. 90, Nederboelare.

2) De Schuyteneer Cesar en zijne vrouw Foubert Zoe, Gentschestraat Nr. 60.

3) Spitaels Charles, Veldmuis Nr. 44 deze is aangehouden in Charleroi alwaar hij opgesloten was voor diefte van vee in 'Walenland.

4) Met de 3 eerste zijn ook aangehouden zekeren Clovis uit de Reepstraat Geeraardsbergen.

Volgens gezegden van den Veldgendarmerie, ten gemeentehuize zou de Veldwachter 't zij door Lorrez of een van hierbovengenoemde overgedragen zijn als hebbende een wapen aan een van hen verkocht of gegeven, de Veldgendarmen hebben dit verklaard een of twee dagen na de aanhouding van den Veldwachter.

De vrouw van De Schuyteneer is in vrijheid gesteld geweest na enkele weken maar terug aangehouden voor een 10 tal dagen, kort daarop is den Veldwachter in Breendonk voor den kop geschoten.

Men wilt doen doorgaan dat den Veldwachter met bovengenoemden in betrekking was hetgeen volgens de vrouw van den veldwachter onwaar is, ook heeft men den Veldwachter aan den Sekretaris daarover nooit is gezegd, hetgeen te verwonderen is want Sekretaris en Veldwachter waren in goede betrekking sedert meer dan 30 jaren.

Kort voor zijne aanhouding heeft den Veldwachter des nachts geschoten op veedievenwelke bezig waren dieren op de weide te stelen.

Het ware goed bovengenoemden aanstonds te onderhooren over de zaak van het wapen dit van zoohaast zij terugkomen uit Duitschland alsook over diefte van vee, het zou blijken dat ten dien tijde Lorrez, vleesch verkocht, dit volgens gezegden der burens van Lorrez.

Hutse is al terug uit Duitschland.

Het gemeentedossier van Cauwel met een kort en oppervlakkig overzicht van feiten en/of geruchten

bouw, Directie Opzoekingen, Documentatie en Overlijdens zou Cauwel eveneens op 27 november 1943 veroordeeld zijn tot de kogel. Uit dit (niet gedateerd) document halen we het volgende fragment: 'Hij werd op 27 november 1943 veroordeeld tot de kogel met 28 andere, door de Dienststelle des Beauftragter des chefs des Sicher-

heitspolizei und des SD (Sicherheitsdienst) (Sipo-SD), als gijzelaar in zijn hoedanigheid als terrorist zal hij gefusilleerd worden als vergeldingsmaatregel voor de nog niet opgehelderde gewelddaden tegen personen en instellingen van het Duitse Leger. Maar speciaal voor de vele gewelddaden gepleegd tegen leden van de organisaties van

de nieuwe orde, de openbare orde en van weerloze personen.' Vooral deze laatste stereotype zin roept heel wat vraagtekens op.

Onder bevel van de nieuwe kampcommandant, de Oostenrijkse SS-Sturmbannführer **Karl Schönwetter** ⁽³³⁾ uit Wenen wordt Félicien Cauwel (met het identificatienummer 2191) op dinsdag 30 november 1943 gefusilleerd (voor het hoofd geschoten, zoals men dat in die tijd pleegt te zeggen) te Breendonk ⁽³²⁾⁽³³⁾ en nadien te Schaarbeek begraven op de Nationale Schietbaan Rij 7, Graf 130. Na de oorlog wordt zijn stoffelijk overschot naar het kerkhof van Geeraardsbergen overgebracht. In de Sint-Bartholomeuskerk wordt een rouwplechtigheid gehouden waarna de familie, vrienden en kennissen stoetsgewijs naar het kerkhof getrokken zijn. Daar is Félicien Cauwel opnieuw begraven.

In *Volk en Staat* van 1 december 1943 vinden we het artikel terug waarin staat dat Félicien door de kogel ter dood is veroordeeld. Onder de titel *Streng vergeldingsmaatregelen voor terroristische misdaden* lezen we dat Félicien Cauwel, samen met nog 28 anderen wegens sabotage, spionage, als weerstandslid of wegens hulpverlening aan de geallieerden, enz..⁽³⁴⁾ de dood met de kogel krijgen 'als vergeldingsmaatregel voor de tot nog toe onopgehelderd gebleven terroristische misdaden in den loop der laatste maanden tegen leden en instellingen van de Duitse Weermacht...'

In de groep van 29 zitten inderdaad een aantal verzetstrijders. Eén van hen is de Bulgaarse communist **Todor Aguélov**, leider van het tweede mobiel korps van de Partisanen (opgericht in april-mei

⁽³¹⁾ <http://users.pandora.be/amarcord/selys/breend02.html>, *De Hel van Breendonk, 20 september 1940 - 31 augustus 1944*.

⁽³²⁾ <http://www.praats.be/lijstovl/breendonk.htm>.

⁽³³⁾ Het fort Breendonk is in 1906 gebouwd als onderdeel van de fortengordel rond Antwerpen.. Deze militaire vesting heeft deel uitgemaakt van een vestinggordel rond Antwerpen, tussen de forten van Liezele ten westen en Waelhem ten oosten. Het is omringd met een brede watergracht en de gebouwen liggen onder de aarde.

⁽³⁴⁾ RAR, MGA Nederboelare, nr. 667. De volledige lijst (29 namen) is opgenomen in een artikel in *Volk en Staat* van 1 december 1943, jg. 26, nr. 284.

Zalig de dooden die in den Heer sterven.
Apoc. 14, 13.

ZALIGE † GEDACHTENIS

van Mijnheer

FELICIEN CAUWEL

echtgenoot van

Mevrouw Marguérite OLIVIER

geboren te Nederboelare, den 31 Oogst 1885 en
overleden te Breendonck, den 30 November 1943.

Veldwachter der Gemeente Nederboelare.

De duurzame overledene was een man van christene overtuiging, fier droeg hij den naam van christen en met zorg en toewijding van kindsbeen af getrouw aan plicht en zeden. Psalm 5, 12.

Hij was een wijze echtgenoot: nederig voor zichzelf en voorkomend voor anderen, met goedheid in het hart en vol zorg en toewijding van kindsbeen af getrouw aan plicht en zeden. Paul. I Cor., 13, 4.

Hij was een voorbeeldige gemeentebediende; trouw aan de voorvaderlijke tradities die hij had overgeërfd, volbracht hij steeds zijn plicht in stiptheid en eerlijkheid — en zijn medeburgers hadden achting voor hem — en hij had altijd eerbied voor zijn gemeenteoverheid — en zijn gemeenteoverheid had in hem vertrouwen. Psalm 44, 8.

Hij bracht het offer van zijn leven. Joan. 17, 19.
Bemide Echtgenoot en duurzame familieleden, ik bedank u voor al wat gij voor mij gedaan hebt. Troost u, op mijn pijnlijk henegaan volgt een zalig wederzien bij den Heer.

Vergeeten wij hem niet in onze gebeden.

H. Hart van Jezus ik heb betrouwen op U.
300 d. afl.

Dr. Victor Van Nieuwenhove, Geraardsb.

Mevrouw Felicien CAUWEL, geboren Marguérite OLIVIER;

Mejuffre Alice CAUWEL;

Mijnheer en Mevrouw Isidoor MENSCHIAERT-CAUWEL en familie;

Mijnheer Theodoor CAUWEL;

Mijnheer en Mevrouw Karel DE WETTER-OLIVIER en familie;

Mijnheer en Mevrouw Frans OLIVIER-LION;

Mijnheer en Mevrouw Jules PETIT-OLIVIER en familie;

De familiën CAUWEL, OLIVIER, DE HAVRE en BERTIN,

danken hartelijk voor al de blijken van genegenheid en deelneming door U betoond bij het afsterven van hun diepbetreurden echtgenoot, broeder, schoonbroeder, oom, neef, kozijn en bloedverwant.

Het graf van Felicien Cauwel

Bidprentje van Felicien Cauwel

1942). Deze groep saboteert de deportatie en voert aanslagen uit tegen collaborerende joden. Aguélov is aangehouden op 19 januari 1943. Ook hij wordt, net als Félicien, als 'gijzelaar' uitgekozen en gefusilleerd op 30 november 1943 ⁽³⁵⁾.

Voor zover er ooit een proces aan te pas is gekomen

Vanaf november 1942 en tot met september 1944 worden in Auffanglager Breendonck terechtstellingen gehouden. De politiek om gijzelaars te nemen is eigen aan de Duitse repressie. In totaal zijn er in België 305 zogeheten 'politieke' gevangenen als gijzelaar terechtgesteld als vergelding voor verzetsdaden. Nu en dan worden, op beslissing van het Militair Bestuur, groepjes van een tiental gevangenen lukraak uitgekozen om ze als gijzelaars te fusilleren. De terechtstelling

van de gijzelaars is bedoeld als afschrikkingsmiddel tegenover de bevolking. Op 30 november 1943 executeert men er 29 mannen...

Hoe gaat dit in zijn werk? Op de dag van de executies doet een SS-er de deuren van de kamers open en roept de nummers af. De gevangenen die ze aanduiden, verzamelen in de gang. De tolk leest het bevel tot executie voor in het Duits, in het Nederlands en in het Frans. Wat moet er in hun hoofd omgegaan zijn? Zij weten wat er gaat komen. Geen HALT! 'Wer weiter geht wird erschossen! / Wie verder gaat wordt doodgeschoten!' De andere gevangenen kunnen slechts bang afwachten tot de volgende naamafroeping. Meestal hebben ze nog één uur te leven. In die tijd kunnen ze biechten bij Monseigneur Otto Gramann, de aalmoezenier van de Duitse troepen in België en

Noord-Frankrijk, Althans als hij in het kamp aanwezig is. Wie wil, mag zijn familie schrijven, maar... geen van die brieven, die ze aan de kampcommandant afgeven, heeft naar het schijnt ooit zijn bestemming bereikt. Dit wordt trouwens ook door weduwe Marguerite Olivier bevestigd: 'Na zijn aanhouding op 30 mei 1943 hebben we geen teekens van leven meer van hem ontvangen' ⁽³⁶⁾. De gevangenen moeten zich vervolgens helemaal uitkleden. Ze krijgen een andere broek en een vest van het Belgische leger waarna ze in rang, naar de executieplaats gaan. Soldaten van de Wehrmacht en de SS begeleiden hen. Op de executieplaats gaat het vest uit want vesten kunnen nog gebruikt worden... ⁽³⁷⁾.

(wordt vervolgd)

⁽³⁵⁾ <http://www.cdkd.be/nl/buchenwald/verzet.pdf>, *Het Verzet in België*.

⁽³⁶⁾ *De Bevrijding*, Militair-geschiedkundige Kring van Geraardsbergen, februari 2003, nr. 4, p.18. Marguérite Olivier ondertekent op 21 december 1945 een document, opgesteld door de gemeente Nederboelare en gericht aan het Nationaal Verbond der Ontsnaptten van Breendonck.

⁽³⁷⁾ <http://www.pienternet.be/lessen/vrede/breendonck/degevang.html>.